

UDK 316.334.52(497.11-12)
316.66/316.7(497.11-12)

Vjekoslav Butigan
Filozofski fakultet
Univerzitet u Nišu

SOCIOKULTURNE ODLIKE REGIONA U JUGOISTOČNOJ SRBIJI*

POJAM I ODLIKE REGIONALIZMA

Regioni su društvene zajednice formirane unutar granica države na osnovu geografske, istorijske, ekonomske, sociokulturne, etničke ili administrativno-političke povezanosti radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva. Ukoliko su pripadnici takve zajednice svesni svega toga, kod njih se formira regionalni identitet koji učvršćuje regionalnu zajednicu u njenim naporima da uspešno ostvaruje zajedničke ciljeve. U procesu globalizacije savremenog društva odvija se proces povezivanja država ili delova država u posebne međudržavne regionalne zajednice. U političkom pogledu regionalizam unutar državnih granica je skup društveno-ekonomskih i političkih odlika društvenih grupacija širih od osnovnih jedinica, kao što su opštine i srezovi ili njima slične teritorijalne jedinice, ali uže od države. Ove grupacije ostvaruju funkcionalnu teritorijalnu autonomiju. Regionalizam je nastao kao reakcija i protivteža državnom centralizmu, njegovom ekonomskom, političkom i kulturnom monopolizmu. Formirani na osnovu prostorne blizine, regioni omogućavaju tesno i raznovrsno povezivanje ljudi, javljanje osećanja bliskosti u težnjama za ostvarivanje zajedničkih interesa, čime se uvećava socijalni i demokratski kapital društvenih grupacija u regionu. U Evropi se posle Drugog svetskog rata razvija regionalizam kao pandan nacionalnim državama. Danas u Evropi ima 130 regiona.¹ Koliki značaj evropske zemlje pridaju regionalnom razvoju, vidi se i po tome što je on institucionalizovan i poveren Savetu Evrope za regionalni razvoj. Ovaj savet je 1997. doneo *Evropsku povelju o regionalnoj autonomiji* kao obavezujući pravni dokument za članice. Povelja je doneta sa ciljem da doprinese demokratizaciji političkih institucija, osnaži politički pluralizam, proširi granice autonomije i podstakne integracione procese na principima međunarodne saradnje.

REGIONALIZAM U SRBIJI

U drugoj Jugoslaviji, pa i u Srbiji, regionalizam je imao značajno mesto u političkom sistemu. Od 1990. godine napušta se politika regionalizma u Srbiji zbog, navodno, autonomaških i separatističkih težnji autonomnih pokrajina: Vojvodine i Kosova i Metohije. Centralizacija državne vlasti u Srbiji potpuno je likvidirala regionalnu

* Rad sa projekta *Kulturni i etnički odnosi na Balkanu – mogućnosti regionalne i evropske integracije* (1310), koji se realizuje na Institutu za sociologiju Filozofskog fakulteta u Nišu, a finansira ga Ministarstvo za nauku, tehnologije i razvoj Republike Srbije.

¹ Pavlović, Vukašin: O pojmu regije i regionalizma, u: *Regioni i građani*, Fondacija za mir i rešavanje kriza i Otvoreni univerzitet-Subotica, Subotica, 1994.

samoupravu u Srbiji. Lokalna samouprava ostala je samo na nivou opština kojih je u Srbiji bilo 189, tačnije 185 opština i 4 grada sa posebnom lokalnom samoupravom, sa malo stvarnih, autonomnih nadležnosti. Umesto lokalne samouprave na regionalnom nivou formirani su okruzi kao oblici decentralizacije državne vlasti. Oni su administrativno-teritorijalne jedinice u kojima republička vlast dislocira neke svoje inspekcijско-nadzorne službe. Tako je u Srbiji bilo dvadeset devet okruga i grad Beograd kao posebna administrativno-politička jedinica regionalnog tipa, sa regionalnom samoupravom. U Autonomnoj pokrajini Vojvodini bilo je 7 okruga, u zapadnoj Srbiji 6, u centralnoj Srbiji 5, u istočnoj Srbiji 3, južnoj Srbiji 4 i u Autonomnoj pokrajini Kosovu i Metohiji 5 okruga. Okruzi predstavljaju neku vrstu administrativno-političkih subregiona sa malo samostalnih nadležnosti vlasti, ali su zadržali neke specifične socijalno-ekonomske i kulturne odlike po kojima se razlikuju stanovnici i njihove asocijacije u jednom delu Republike Srbije od drugog. Tako se izdvajaju veliki regioni: Vojvodine, zapadne Srbije, centralne Srbije, istočne Srbije, južne Srbije (ili jugoistočne Srbije) i Kosova i Metohije, koji je sada pod protektoratom OUN-a. Kao reakcija na centralizaciju vlasti, javili su se centri za regionalizam u Novom Pazaru i Novom Sadu i pojačani su zahtevi nekih političkih partija i nevladinih organizacija da se pristupi regionalizaciji Srbije. Postoje i njihovi konkretni predlozi modela za regionalnu teritorijalnu organizaciju vlasti u Srbiji po ugledu na Nemačku, Italiju i Španiju. To nije jednostavno ostvariti u višestruko heterogenom društvu Srbije, naročito pri određivanju nadležnosti, sadržaja autonomije, procedure uspostavljanja regiona i regulisanja odnosa između regionalne i centralne vlasti..

Sociokulturne osobenosti regiona jugoistočne Srbije vide se u stepenu civilizacijskog razvoja, demografske reprodukcije, nivou nacionalnog dohotka, investicija u privredi i društvenim delatnostima, zaposlenosti radno sposobnog stanovništva, kvaliteta života, socijalne zaštite, obrazovanja, informisanosti, rasprostranjenosti kulturnih institucija i korišćenja njihovih usluga; u dometima verske, nacionalne, kulturne i političke tolerancije i organizacije lokalne samouprave. Sve one određuju stepen razvijenosti civilnog društva, a time i njegove političke kulture i spremnosti građana da participiraju u demokratskim političkim aktivnostima u Regionu.

Region jugoistočne Srbije je najnerazvijeniji deo Srbije. On je administrativno podeljen na 7 okruga i to: Borski, Zaječarski, Nišavski, Toplički, Južnomoravski, Pčinjski i Pirotski. U njima ima 37 opština. Polovina ovih opština, 18, spada u grupu nedovoljno razvijenih opština, kojih je u Srbiji u 2002. bilo 37, a 11 opština je svrstano u grupu najnerazvijenijih opština od 12 koliko ih je bilo u Srbiji. U grupu najnerazvijenijih opština spada i 6 opština u kojima je obavljeno anketiranje građana radi dobijanja podataka o kvalitetu međuetničkih odnosa, svesti o regionalnom identitetu i mogućnostima saradnje i integracije na Balkanu i uključivanja u Evropsku uniju, i to: Bojnik, Bosilegrad, Bujanovac, Žitorađa, Medveđa i Preševo. U grupu nedovoljno razvijenih opština spadaju Babušnica i Merošina. Tri opštine se graniče sa Bugarskom, a 3 se graniče sa Kosovom i Metohijom.

Anketiranje je obavljeno u pet regiona jugoistočne Srbije. U tekstu koji sledi, daće se prikaz sociokulturnih odlika ovog užeg regiona od pet okruga.

DEMOGRAFSKE ODLIKE JUGOISTOČNE SRBIJE

U ovom regionu živi 1.058.099 stanovnika prema popisu iz 2002. Pre 11 godina tu je živelo 1.108.716 stanovnika, ili 50.617 više.² U 13 opština u kojima je izvršeno anketiranje, živelo je 354.309 punoletnih građana. U dve opštine većinsko stanovništvo čine Bugari. U Dimitrovgradu od 11 748 stanovnika 5.836 su Bugari (49,68%), 3.005 (25,59%) su Srbi, 472 (4,01%) Jugosloveni. Nisu se izjasnili ili su nacionalno neopredeljeni 1.478 (12,58%) a za 703 (5,98%) nepoznata je nacionalnost ili etnička pripadnost. U Bosilegradu od 9.931 stanovnika 7.037 (70,85%) su Bugari, 1.308 (13,11%) su Srbi, 288 (2,24%) su Jugosloveni. Nisu se izjasnili ili su nacionalno neopredeljeni 1.126 (11,33%). U dve opštine većinsko stanovništvo čine Albanci. U Preševu živi 31.098 (89,09%) Albanaca, 2.984 (8,54%) Srba a za 354 (1,01%) ne zna se etnička pripadnost od 34.904 stanovnika. U Bujanovcu je od 43.302 stanovnika 23.681 (54,68%) Albanac i 14.782 (42,54%) Srbina, a za 589 (1,36%) se ne zna etnička opredeljenost. U Medveđi je od 10.760 stanovnika 2.816 Albanaca (26,17%), ostalo su Srbi i Crnogorci. Najviše Roma je u Leskovcu 6. 989 (4,77%), u Bujanovcu 3.867 (8,93%), Prokuplju 1.809 (3,72%), Beloj Palanci 1.228 (8,53%), Žitorađi 1.142 (6,27%), Merošini 588 (3,96%), Niškoj Banji 445 (2,96%). U ovoj demografskoj slici 13 opština regiona jugoistočne Srbije, zaslužuju pažnju podaci o broju lica koja se nisu izjasnila o svojoj nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti ili su neopredeljeni ili je za statističare nepoznata njihova nacionalna ili etnička pripadnost. Takvih je najviše u opštinama u kojima nacionalne manjine čine većinsko stanovništvo ili su brojnije kao što su Dimitrovgrad sa 18,56% stanovnika nepoznate nacionalne ili etničke pripadnosti a zatim slede, Bosilegrad sa 11,33%, Prokuplje 782 (1,61%), Bujanovac sa 638 (1,47%), Preševo 372 (1,06%) stanovnika. Da li je ovoj pojavi uzrok poreklo iz mešovitih brakova ili je socijalna mimikrija korisna u uslovima povećavanja nacionalne i etničke distance i pojačavanja međunacionalnih tenzija i konflikata? U ovim opštinama je i najveći broj stanovnika koji se deklarirao kao Jugosloven po nacionalnoj pripadnosti, pa se može pretpostaviti da je najveći broj njih iz mešovitih brakova i da je najveći broj onih koji se nisu izjasnili o nacionalnoj pripadnosti iz mešovitih brakova. Izbacivanje imena »Jugoslavija« iz naziva države na Balkanu i iz vladajućih ideologija stvara krizu jugoslovenskog nacionalnog identiteta, pa ga se mnogi odriču.

Samo tri opštine imale su porast stanovništva u poslednjih 11 godina, koji se kretao na godišnjem nivou u opštinama Niš +1,8, Niška Banja +4,0 i Vranje +1,8 promila. Smanjeni priraštaj na godišnjem nivou od 1991. do 2002. godine zabeležen je u svim ostalim opštinama na jugoistoku Srbije i kreće se od 1,9 promila u opštinama Leskovac i Vlasotince do 11,5 u Dimitrovgradu, 11,7 u Bujanovcu i Beloj Palanci, 14,1 u Bosilegradu, 16,8 u Medveđi i 17,9 u Babušnici.

EKONOMSKI POLOŽAJ REGIONA JUGOISTOČNE SRBIJE

Radno sposobnih stanovnika u 5 okruga jugoistočne Srbije bilo je 656.336 ili 61,38% od ukupnog broja stanovnika. Od toga broja bilo je zaposleno 244.162, od toga žena 30,89%. U organizacijama sa društvenom i državnim svojinstvom bilo je zaposleno 211.750 a 35.352 lica su obavljala samostalnu delatnost.

² Statistički podaci uzeti su iz knjiga: Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, Opštine u Srbiji 2002, Beograd, 2003. i Opštine u Srbiji 2001. istog izdavača, a podatke za region Jugoistočne Srbije i tabele je uradio autor na osnovu podataka datih po opštinama.

SOCIOKULTURNE ODLIKE REGIONA U JUGOISTOČNOJ SRBIJI

Nezaposlenih je bilo 132.274, od toga 52,66% žena. Prvi put je tražilo zaposlenje 83.715 lica. Među nezaposlenim je bilo bez kvalifikacija 53.416 ili 43,2%.

Opštine	Nacionalni dohodak u din.	Stopa prema rep. nacional. dohotku	Ostvar. nac. dohotka u društvenoj svojini
Babušnica	-	65,9	23,1
Bela Palanka	24.946	43,3	29,8
Bojnik	36.497	63,3	24,2
Bosilegrad	23.318	40,5	53,1
Bujanovac	26.292	40,5	61,9
Dimitrovgrad	29.388	51,0	23,7
Žitorađa	38.509	66,8	11,5
Leskovac	38.114	66,1	31,5
Medveđa	14.303	24,8	11,5
Merošina	36.300	63,0	2,6
Niška Banja	18.848	32,7	0,6
Prokuplje	37.770	66,5	35,7
Preševo	9.352	16,2	20,5

Tabela 1 Nacionalni dohodak u 2001. u opštinama u kojim je obavljeno anketiranje

Nacionalni dohodak po stanovniku u svim opštinama u kojima je obavljeno anketiranje građana bio je ispod republičkog proseka. U 2001. godini nacionalni dohodak po stanovniku u Republici je iznosio 57.627 din. a u ovim opštinama kretao se od 9.352 dinara u opštini Preševo (16,2% od republičkog proseka) do 49.601 din. u Babušnici (65,9% od republičkog proseka). Naročito je nizak nacionalni dohodak po stanovniku u privredi u društvenoj svojini i zaostaje za republičkim prosekom, jer iznosi u Niškoj Banji 0,6% republičkog proseka, a najviši je u Bujanovcu 53,1% republičkog proseka.

Ostvarene investicije u društvenom sektoru privrede po stanovniku u 2001. u 12 opština bile su ispod republičkog proseka od 7.142 dinara, a samo su u Medveđi realizovane investicije od 10.910 din. po stanovniku. Najviše je investirano u Bujanovcu, 5.902 din. po stanovniku, u Dimitrovgradu 5.373 din, u Preševu 1.517, Leskovcu 1.436 i Prokuplju 1.434 din. Najmanje je investirano po stanovniku u Niškoj Banji 53, Žitorađi 73 i Bojniku 253 dinara.

Prosečne zarade, bez poreza i doprinosa, iznosile su u 2001. 5.690 dinara (u Republici 5.840) i kretale su se u rasponu od 1.859 u Beloj Palanci, 1.885 dinara u Dimitrovgradu i 3.165 u Bosilegradu, do 5.314 u Babušnici, 5.944 dinara u Bujanovcu i 5.953 dinara u Žitorađi. Zaposleni u opštinama Bela Palanka i Dimitrovgrad imali su najniže zarade u Srbiji.

NEKI POKAZATELJI RAZVIJENOSTI OPŠTINA I ŽIVOTNOG STANDARDA STANOVNIKA REGIONA JUGOISTOČNE SRBIJE

Prema istraživanju životnog standarda u Srbiji agencije *Strateteški marketing* najviše siromašnih ljudi je u jugoistočnoj Srbiji, 16,6% od ukupno siromašnih u Srbiji. Iza nje je zapadna Srbija 13,5%, centralna i istočna Srbija 10,2% dok je u Vojvodini 8,8%

siromašnih.³ Svakodnevni su štrajkovi i protesti radnika koji mesecima i godinama ne primaju plate ili su otpušteni sa posla.

Tabela 2

Neki pokazatelji razvijenosti opština na jugoistoku srbije u 2001.

Opštine	Prosečna neto zarada u din.	Zaposl. na 1000 stan. u Repub.	Rang zaposlen.	Stopa zaposl. u Republici	Nezap. na 1000 stan. u Repub.
Babušnica	5.314	168	108	68,3	81
Bela Palanka	1.859	210	42	100,2	106
Bojnik	4.325	141	123	57,2	77
Bosilegrad	3.165	197	148	80,0	55
Bujanovac	5.944	106	141	42,9	74
Dimitrovgrad	1.885	304	17	123,5	109
Žitorađa	5.953	66	114	26,2	97
Leskovac	4.389	212	106	86,0	144
Medveđa	3.712	112	157	45,4	67
Merošina	4.535	62	69	25,0	99
Niška Banja	4.918	182	158	73,7	-
Prokuplje	4.149	210	122	85,2	118
Preševo	4.404	65	161	26,5	83

O stepenu razvijenosti opština u kojima je obavljeno anketiranje može da se sudi na osnovu prometa u trgovini na malo po stanovniku i po broju telefonskih pretplatnika na 100 stanovnika. Promet na malo kreće se, u odnosu na republički prosek, od 9,9 u Niškoj Banji i 12,9 u Preševu pa do 54,7 u Leskovcu, 62 u Prokuplju i 63,4 u Žitorađi. Devet opština ima stopu prometa na malo po stanovniku ispod 38 indeksnih poena.

Broj telefonskih pretplatnika na 100 stanovnika kreće se od 19,2 u Preševu i 26,2 u Medveđi do 84,7 u Bujanovcu i 114,7 u Prokuplju. Sem Prokuplja, sve opštine imaju manji broj telefonskih pretplatnika od republičkog proseka.

³ *Politika*, 30.12.2002, str. 7.

Tabela 3

Stepen razvijenosti opština meren prometom na malo po stanovniku i brojem telefonskih pretplatnika u 2001.

Opštine	Promet na malo po stanov. repub. nivo	Rang	Broj telef. pretplat. na 1000 stanovnika	Rang
Babušnica	50,1	119	66	127
Bela Palanka	36,9	141	75,5	104
Bojnik	38,3	139	49,2	149
Bosilegrad	29,2	150	44,0	151
Bujanovac	44,2	133	84,7	76
Dimitrovgrad	31,0	146	77,2	99
Žitorađa	63,4	146	72,9	114
Leskovac	54,7	103	66	126
Medveđa	20,8	157	26,2	156
Merošina	17,3	158	80,0	91
Niška Banja	9,9	161	-	-
Prokuplje	62,9	89	114,7	18
Preševo	12,9	160	19,2	159

KULTURNE KARAKTERISTIKE REGIONA JUGOISTOČNE SRBIJE

Broj nepismenih u širem regionu jugoistočne Srbije, uključujući okruge Bor i Zaječar, 1991. bio je 130.620 među stanovnicima iznad deset godina i kretao se od 30.146 u Jablaničkom okrugu do 9.680 u Pirotskom okrugu. Ovaj region ima razvijenu mrežu obrazovnih ustanova. Na njegovom području radi: 287 predškolskih ustanova; 1.051 osnovna škola (najviše u pčinjskom okrugu 223, nišavskom 222 i jablaničkom 202); 105 srednjih škola, 23 specijalne škole; 6 škola za odrasle; 10 viših škola i 14 fakulteta, jedan univerzitet. Više škole postoje u svakom okrugu, a fakulteta nema samo u 2 i to u topličkom i pirotskom. Na zdravstvenoj zaštiti radi 4.018 lekara i farmaceuta. Zbog nepovoljnog materijalnog položaja, najviše štrajkova organizovali su sindikati prosvetnih i zdravstvenih radnika u ovom regionu u poslednjih pet godina.

STANJE U LOKALNOJ SAMOUPRAVI

U lokalnoj samoupravi delovalo je 1.529 odbornika, od toga 60 (3,92%) bile su žene. Najveći broj odbornika starosti je između 40 i 60 godina, a po obrazovanju sa srednjom školom 486 (31,78%), sa visokim obrazovanjem 472 (30,86%), sa višim 296 (19,35%), kvalifikovanih i visokokvalifikovanih radnika 224 (14,65%), sa nižim obrazovanjem 296 (19,35%) odbornika. Lokalna samouprava u opštinama u kojima je vlast bila u rukama opozicionih partija, u odnosu na republičku DOS-ovu vlast, bila je pod velikim pritiscima političkih partija DOS-a i njihove republičke vlasti, tako da su odbornici

bili prinuđeni da vrata svoje mandate da bi se raspisali vanredni lokalni izbori ili su uvedene privremene mere koje su obezbeđivale dolazak na vlast u ovim opštinama predstavnicima vladajućih partija DOS-a u republičkoj vlasti u nekoliko opština jugoistočne Srbije: u Dimitrovgradu, Beloj Palanci, Medvedi, Leskovcu.

Socijalnu zaštitu koristilo je 40.819 odraslih lica. Za krivična dela osuđeno je u 2000. 5.346 lica, najviše 1.318 (24,65%) protiv imovine.

U širem regionu jugoistočne Srbije izdvajaju se Niš, Leskovac, Vranje, Zaječar, Bor, Prokuplje i Pirot kao značajni privredni, kulturni, politički i administrativni centri. Svi su oni u poslednjih 10 godina privredno, civilizacijski i kulturno degradirani i devastirani. Sankcije OUN i bombardovanje od strane NATO snaga uništili su mnoge privredne kapacitete i infrastrukturne objekte. Oni danas nisu u mogućnosti da obezbede ni suženu podnošljivu društvenu reprodukciju i da aktiviraju privredne i kulturne resurse bez finansijske pomoći sa strane.

SOCIOKULTURNA SLIKA JEDNOG OKRUGA NA JUGU SRBIJE

Sociokulturna slika pčinjskog okruga sa Vranjem, kao njegovim centrom, tipična je za jugoistočni region Srbije. U ovom okrugu živi 250.000 stanovnika multietničkog sastava.⁴ Srba je 61%, Albanaca 26%, Roma 6%, Bugara 4%. U gradovima živi 63% stanovništva, a u selima 37%. Zaposleno je 45.000 radnika ili 60% radno sposobnog stanovništva. U industriji i tercijalnim delatnostima radi 35.000 radnika. Ove delatnosti učestvuju sa 80% u privredi okuga, poljoprivreda sa 17%. Najviše zapošljavaju tekstilna industrija i industrija kože, 18.000 radnika. Najviše je zaposleno u *Jumku*, 9.700 radnika, koji su nekoliko puta prekidali proizvodnju zbog neisplaćenih zarada. Prosek zarada u 2000. godini iznosio je 2.353 dinara. Na plaćenom odsustvu bilo je i do 60% radnika. Na tržištu rada 1992. bilo je 19.300 radnika, 1999. 26.000, da bi na početku 2000. godine bilo 29.000, uz najavu da će se u procesu privatizacije društvenih preduzeća ovom broju pridružiti još 20.000 otpuštenih radnika.

Vranjski politički lobi koji su činili politički kadrovi iz Vranja u republičkim državnim organima obezbeđivao je pritanje namirnica za široku potrošnju u vreme oskudica na tržištu i državne dotacije za isplate zarada radnika, pa je tako čuvan socijalni mir ovog siromašnog stanovništva. Zahvaljujući tome, lokalnu vlast na izborima 2000. osvojili su predstavnici Socijalističke partije Srbije. Posle oktobra 2000, presahle su državne dotacije preduzećima, pa je privređivanje pogoršano a nezadovoljstvo radnika povećano. To je uticalo na masovne prelaskе radnika iz Samostalnog sindikata Srbije u UGS "Nezavisnost" i stranke DOS-a. Ovaj okrug pretrpeo je velike štete u bombardovanjima NATO alijanse. Život ljudi još više otežala je pobuna Albanaca u Preševu, Bujanovcu i Medvedi 2000. godine i formiranje paravojnih formacija koje su oružjem dejstvovalе na jugu Srbije, nastojeći da ga pripoje protektoratu OUN-a Kosova i Metohije koje je Rezolucijom Saveta bezbednosti 1244 izuzeta iz jurisdikcije Srbije i Jugoslavije i stavljena pod protektorat OUN-a. Terorističke grupe Albanaca sa prostora Kosova i Metohije upadale su na teritoriju Srbije i napadale organe bezbednosti ili stanovnike ovog dela Srbije radi podsticanja iseljavanja nealbanskog stanovništva sa ovih prostora

⁴ Podaci uzeti iz: Lidija Mihajlović: U spskom *Benetonu* ništa novo – sindikalna i politička scena Vranja; Srećko Mihajlović: *Sindikati Srbije – od sukoba ka saradnji*, Friedrich Ebert Stiftung fondacija, Centar za socijalne i demokratske studije, Beograd 2001.

POSLEDICE NEOSTVARENH EKONOMSKIH I POLITIČKIH REFORMI U SRBIJI

Zastoj realizacije ekonomskih reformi u stvaranju tržišne privrede na bazi privatizacije društvene i državne imovine i u demokratizaciji političkog uređenja i lokalne samouprave, ostavio je najteže posledice u regionu jugoistočne Srbije. Ekonomske reforme u pravcu stvaranja liberalne tržišne privrede i ubrzana privatizacija državne i društvene svojine po svaku cenu, proizvele su veći privredni kriminal i veliki broj nezaposlenih radnika, uvećali siromaštvo, stvorile socijalnu nesigurnost zaposlenih, razorile radničku klasu, a sindikalne organizacije razjedinile i marginalizovale.

Političke reforme za vreme vladavine DOS-a izostale su, pa je proces demokratizacije društva stagnirao, čak i nazadovao, zbog korupcije i kriminalizacije vlasti.

Devedesetih godina prošlog veka region jugoistočne Srbije najviše glasova na izborima davao je političkim strankama levice. Početkom 2000-te, biračko telo ovog regiona pomera se ka levom centru i desnici. Na poslednjim parlamentarnim izborima održanim 28. decembra 2003. u 28 opština jugoistočne Srbije najveći broj glasova osvojila je Srpska radikalna stranka (31,3% glasova), više od republičkog proseka. Demokratska stranka Srbije osvojila je 15,5% glasova u ovim opštinama, Demokratska stranka 10,8%, G17 plus 10,9%, Socijalistička partija Srbije 9,8%, Srpski pokret obnove i Nova Srbija 8,1%.⁵

Literatura

1. Mihajlović, Srećko: *Sindikati Srbije – od sukoba ka saradnji*, Friedrich Ebert Stiftung fondacija, Centar za socijalne i demokratske studije, Beograd 2001.
2. Pavlović, Vukašin: O pojmu regije i regionalizma, u: *Regioni i građani*, Fondacija za mir i rešavanje kriza i Otvoreni univerzitet-Subotica, Subotica, 1994.
3. *Republika Srbija. Opštine u Srbiji 2001*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2002.
4. *Republika Srbija. Opštine u Srbiji 2002*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2003.
5. Samardžić, Slobodan: Organizacija vlasti u novom ustavu Srbije, *Prizma*, januar 2003.
6. Vujačić, Ilija: Teritorijalna organizacija vlasti, *Prizma*, januar 2003.

⁵ *Politika*, 29.12. 2003.